

INTEGRACE V EVROPĚ (1946 – 2014)

Kompletní text: Kunešová a kol. Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-502-2. str. 177 – 2015.

Po druhé světové válce byla Evropa rozdělena **do dvou sfér vlivu:**

- Východní blok tvořily státy východní a střední Evropy okupované Sovětským svazem, které spojovalo členství ve Varšavské smlouvě (1955–1991),
- západní blok tvořily členské státy Severoatlantické aliance NATO podléhající vlivu Spojených států amerických, jejichž hlavní strategií bylo zadržování komunismu a „udržení Ameriky v Evropě“.

Stav politických sporů, vojenského napětí, zástupných válek a hospodářské konkurence mezi oběma bloky byl označován za „**studenou válku**“.

Myšlenka pozitivního dopadu mezinárodní spolupráce a sjednocení v Evropě, která vznikla již ve 20. letech 20. století, se po 2. světové válce začala znovu výrazněji prosazovat. Výchozím integračním centrem se stala západní Evropa. Již v roce 1946 tehdejší premiér Spojeného království W. Churchill přednesl svou vizi Evropy sjednocené do „*Spojených států evropských*.“¹

INTEGRAČNÍ PROCESY 1946 - 1959

- Prvotním poválečným zájmem všech západoevropských zemí bylo okamžité nastartování **obnovy domácího hospodářství**. Většina západoevropských států ihned po válce uzavřela dohody s USA o půjčkách, které by pokryly základní výdaje. Americká finanční pomoc vyvrcholila prostřednictvím **Marshallova plánu** hospodářské obnovy Evropy.
- V dubnu 1948 založilo 13 evropských zemí mezivládní hospodářskou **Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci OEEC** (*Organization for European Economic Cooperation*) s původním cílem koordinovat rozdělování finanční pomoci Marshallova plánu. Významnějším dopadem však bylo zredukování vnitřních překážek evropského obchodu a zlepšení vnitřního evropského systému plateb díky založení **Evropské platební unie EPU** (*European Payments Union*), což znamenalo výraznější pokrok v evropské integraci. Mezivládní spolupráce se rozvíjela dále prostřednictvím **Rady Evropy** (*Council of Europe*, 1949) a **Mezinárodního soudu pro lidská práva**, 1950 (dnes Evropský soud pro lidská práva, *European Court of Human Rights*). Obě organizace jsou dodnes činné a zcela nezávislé na EU.
- Poválečný *mezivládní přístup* byl následován prvním velkým federalistickým krokem²- realizací **Evropského společenství uhlí a oceli - ESUO** (*European Synchrotron User Organisation*), které bylo založeno tzv. **Pařížskou smlouvou** v roce 1951 na období 50 let s platností od 23. července 1952. Smlouva byla založena na principu **společného trhu**, rušila cla na uhlí a ocel, stanovila

¹ Gilbert, Martin. *Churchill*. Praha : BB ART, 2004, ISBN 80-86070-20-4.

² Federalistický přístup předpokládá vzájemnou spolupráci místních, regionálních, národních i evropských institucí na úrovni, která je pro řešení konkrétního problému nejkompetentnější.

způsoby řízení a dosahování stanovených ekonomických a politických cílů. Tato nadstátní organizace sdružovala šest zemí - Belgie, Francii, Itálii, Lucembursko, Německo a Nizozemsko (tzv. „šestka“) a představovala integraci uhelného a ocelářského průmyslu v západní Evropě. Byla představitelem tzv. vertikální (sektorové) integrace.

- Členské země se rozhodly aktivně integrační proces podpořit a v roce 1955 se na setkání v sicilské Messině dohodly na novém způsobu propojení ekonomik. **27. března 1957** podepsaly Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Německo a Nizozemsko tzv. **Římské smlouvy** - Smlouvu o založení Evropského společenství pro atomovou energii a Smlouvu o založení Evropského hospodářského společenství. Obě smlouvy vstoupily v platnost 1. ledna 1958.

Původním cílem **Evropského společenství pro atomovou energii EURATOM** bylo napomáhat koordinaci výzkumných programů členských států pro mírové využití jaderné energie, jedná se opět o nadstátní sektorovou integraci. V současnosti je jeho posláním rozvíjet výzkum a zajišťovat šíření technických poznatků, vypracovávat a zajistit používání jednotných bezpečnostních standardů na ochranu zdraví obyvatelstva a pracovníků, usnadňovat investice a zajišťovat vybudování základních zařízení nezbytných pro rozvoj jaderné energetiky v EU, dbát na pravidelné a rovnoměrné zásobování všech uživatelů v EU rudami a jadernými palivy.

Evropské hospodářské společenství - EHS (*European Economic Community EEC*) představovalo první evropskou integraci horizontálního typu a přinášelo s sebou možnosti využití výhod celohospodářské integrace: zhromadnění výroby pro zajištěný velký trh. Nadstátní charakter EHS vyžadoval vytvoření adekvátní **institucionální podpory**. Základními institucemi EHS byly Parlamentní shromáždění (dnes Evropský parlament), Rada, Komise, Soudní dvůr, Hospodářský a sociální výbor. Římské smlouvy (zejména smlouva o Evropském hospodářském společenství) představují spolu s Pařížskou smlouvou základní právní a programové dokumenty evropské integrace.

INTEGRAČNÍ PROCESY 1960 - 1969

- V roce 1960 bylo ve Stockholmu založeno **Evropské sdružení volného obchodu - ESVO** (*European Free Trade Association – EFTA*). Tato mezinárodní organizace s cílem podporovat prosperitu a hospodářskou spolupráci vznikla jako protiváha k Evropskému hospodářskému společenství. Vedoucí zemí uskupení byla Velká Británie a zakládajícími členy byly dále Dánsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko. Uspořádání obchodu v Evropě tak dostalo podobu tzv. „dvou nepřekrývajících se oblastí“. Cíl ESVO byly ve srovnání s cílem EHS méně ambiciózní: ESVO preferovalo integraci na úrovni pásma volného obchodu, zatím cílem EHS bylo do počátku 70. let vytvořit společný trh.
- V roce 1962 **bylo v EHS** na základě odstraňování viditelných překážek obchodu se zbožím vytvořeno **pásmo volného obchodu**. Celkový vývoz EHS

následkem toho vzrostl o více než 70 % a celkový dovoz o více než 60 % oproti roku 1958. Postupně byla snižována a odbourávána cla, rušena kvantitativní omezení obchodu a zakázána daňová diskriminace dováženého zboží.

- 30. července 1962 byla v EHS zahájena **Společná zemědělská politika - SZP** (*Common Agricultural Policy – CAP*), která byla (a stále je) zaměřena na zajištění produkce potravin, jejich export, rozvoj zemědělství a venkova a zabezpečení životní úrovně zemědělců. SZP umožňuje členským státům společnou kontrolu produkce potravin a zároveň garantuje ceny zemědělské produkce. SZP je v Evropě jednoznačně nejkontroverznější politikou. Její dotační politika, která je výsledkem vynucování vysokých standardů a produkce potravin s vysokými náklady, představuje pro evropský rozpočet významnou finanční zátěž. Nechtěným vedlejším dopadem této politiky je nadprodukce a snížení kvality potravin.

Do roku 1965 v Evropě vedle sebe existovala **tři společenství, která měla stejné členské státy – Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO), Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom)** – přičemž každé z těchto společenství využívalo vlastní instituce. V roce 1965 byla uzavřena tzv. „**Slučovací smlouva**“ o vytvoření společných institucí a vzniku **Evropských společenství - ES** (*European Community – EC*), která po ratifikaci členskými zeměmi vstoupila v platnost v červenci roku 1967. Evropská společenství měla supranacionální charakter (členské státy na něj delegovaly část své suverenity) a právní subjektivitu (ES obsahovala také právní řád nazývaný *acquis communautaire*, který byl nadřazen národnímu právu).

- V červenci 1968 byl v EHS dokončen proces vytváření druhého integračního stupně, **celní unie**, což znamenalo zavedení společného celního tarifu pro třetí země a ztrátu obchodní suverenity členských zemí EHS.

Výsledky fungování EHS byly pozoruhodné: v letech 1958-70 vzrostl celkový objem obchodu v rámci EHS šestkrát a podíl zahraničního obchodu v rámci EHS vzrostl z 30 % v roce 1958 na 52 % v roce 1970.

INTEGRAČNÍ PROCESY 1970 – 1979

- Prvním krokem k zavedení společné evropské měny bylo spuštění **Mechanismu směnných kurzů ERM** (*European Exchange Rate Mechanism*) od dubna 1972, kdy Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Německo a Nizozemsko souhlasilo s omezením flukтуаční pásem mezi svými měnami na +/- 2,25 %.
 - Od 1. ledna 1973 vstoupily v platnost dohody o volném obchodu se zeměmi ESVO, s Rakouskem, Islandem, Portugalskem, Švédskem a Švýcarskem. 1. ledna 1973, v období těžké ekonomické situace, také došlo k **prvnímu rozšíření** členské základny Evropských společenství o Irsko a

Dánsko a Velkou Británií, která byla k původním integračním projektům velmi skeptická.

- Od poloviny 70. let se uspořádání obchodu v západní Evropě rozvinulo ze dvou nepřekrývajících se oblastí v „**Evropu dvou soustředných oblastí**.“ Vnější okruh, který zahrnoval státy ESVO a EHS, byl právně zakotven v Římských smlouvách (obchod uvnitř EHS), Stockholmské konvenci (vnitřní obchod ESVO) a v individuálních bilaterálních smlouvách o volném trhu FTA mezi každou zemí ESVO a EHS.
- Od roku 1974 se začala pravidelně scházet porada nejvyšších představitelů členských států - **Evropská rada**, která začala fungovat jako nejvyšší politický orgán Společenství a představovala novou instituci Evropských společenství vytvořenou na základě Pařížské deklarace. Na zasedání Evropské rady v Bruselu v prosinci 1978 byl zaveden **Evropský měnový systém - EMS** (*European Monetary System - EMS*) založený na **evropské zúčtovací jednotce** (*European Currency Unit ECU*), v rámci něhož došlo k navázání kurzů evropských měn s cílem zabránění kurzovým fluktuacím.
- V červnu **1979** se konaly **první přímé volby do Evropského parlamentu**, čímž byla posílena jeho role. Evropská rada získala pravomoc rozhodovat kvalifikovanou většinou o většině otázek souvisejících s vytvářením jednotného trhu, společné politiky byly nově rozšířeny o oblasti sociální, regionální a životního prostředí.

INTEGRAČNÍ PROCESY 1980 – 1989

- V 80. letech došlo k druhému rozšíření členské základny EHS, desátým členem se v roce 1981 stalo Řecko. 14. června 1985 podepsaly členské státy tzv. **Schengenskou dohodu**, ve které se zavázaly k odstranění kontrol na vnitřních hranicích, sladění azylové a vízové politiky a založení Schengenského informačního systému, který je hlavním informačním systémem zajišťujícím přístupnost důležitých informací policejním i celním orgánům jednotlivých členských států. Zároveň Komise EHS představila **Bílou knihu – Dobudování vnitřního trhu** (*White Paper on the completion of the internal market*), která obsahovala podrobný časový plán přijetí 279 zákonodárných opatření nezbytných pro dokončení vnitřního trhu. Tato opatření směřovala k odstranění tří skupin překážek:
 - **fyzických překážek**, které představovaly migrační kontroly na vnitřních hranicích členských států – jejich zrušení umožnila Schengenská dohoda,
 - **fiskálních překážek**, které tvořily rozdílné daňové sazby především u nepřímých daní (daně z přidané hodnoty a spotřebních daní) – jejich odstraňování vedlo k harmonizaci nepřímých daní,
 - **technických překážek**, které představovaly rozdílné normy, předpisy a standardy. Odstranění těchto překážek vyžadovaly vzájemné uznávání předpisů a norem a sladění národních legislativ.

- V lednu 1986 bylo realizováno 3. kolo rozšíření EHS, tzv. jižní rozšíření, o Španělsko a Portugalsko.
 - V roce 1986 v rámci **Jednotného evropského aktu JEA** (*Single European Act - SEA*) platného od července 1987 byla vytvořena koncepce **jednotného vnitřního trhu** – prostoru bez vnitřních hranic, v němž měl být zajištěn zcela volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu. Jednotný evropský akt byl první dokument, který významně reformoval zakládající smlouvy Společenství.

Klíčové změny obsažené v koncepci jednotného trhu byly vytvořeny s cílem dále posílit „**čtyři svobody**“: **volný pohyb zboží, služeb, práce a kapitálu**. Ke konkrétním krokům patřily:

- liberalizace obchodu,
- zmodernizování či odstranění formalit na hranicích,
- harmonizace sazeb DPH uvnitř širokých pásem,
- liberalizace trhu veřejných zakázek,
- harmonizace a vzájemné uznávání technických standardů ve výrobě, balení a marketingu,
- liberalizace pohybu výrobních faktorů,
- odstranění všech kontrol kapitálu,
- zvýšení stupně integrace trhu kapitálu,
- liberalizace politik v oblasti přeshraničního hospodářského styku, pravidel vstupu na trhy, a to včetně vzájemného uznávání souhlasu národními regulátory.

INTEGRAČNÍ PROCESY 1990 – 1999

- Země Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) zareagovaly na Jednotný evropský akt, který zaručoval výrazně těsnější spolupráci mezi členy EHS, iniciováním procesu sbližování obou integračních sdružení, které vyústilo v podpis **Dohody o založení Evropského hospodářského prostoru - EHP** (*European Economic Area – EEA*) v květnu 1992 s platností od 1. ledna 1994. Cílem dohody o přidružení bylo podpořit trvalé a vyvážené posilování hospodářských a obchodních vztahů mezi smluvními stranami za rovných podmínek hospodářské soutěže a dodržování těchto pravidel za účelem vytvoření stejnorodého Evropského hospodářského prostoru. **EHP poskytl zemím ESVO možnost účastnit se na jednotném vnitřním trhu ES.**
- Dohoda o EHP rozšířila na celé území Evropského hospodářského prostoru platnost čtyř základních svobod (volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob). Součástí tohoto prostoru se nestalo Švýcarsko, které dohodu o EHP neschválilo v referendu.
- **Projekt EHP** v době své realizace představoval:

- propojení dvou evropských integračních uskupení ES a ESVO a jejich hospodářských komplexů s téměř 380 miliony obyvatel,
 - realizaci nejen volného pohybu zboží (průmyslových výrobků), ale výhledově i volného pohybu služeb, kapitálu a pracovních sil,
 - potenciální vznik největší hospodářské velmoci ve světovém hospodářství s více než 40 % podílem na světovém vývozu i dovozu.
- Počátek 90. let znamenal pro Evropu zároveň období skončení **studené války** v Evropě. Rozpadl se Sovětský svaz i další postkomunistické vícenárodnostní státy Jugoslávie a Československo. Skončení studené války poznamenalo i samotnou Evropskou unii, která se po sjednocení Německa v roce 1990 de facto rozšířila o další stát (bývalou Německou demokratickou republiku).
 - Politické a ekonomické změny v Evropě společně s úspěšnou realizací jednotného vnitřního trhu Evropských společenství poskytly možnost dalšího kvalitativního prohloubení integrace – realizaci **hospodářské a měnové unie**. **Dne 7. února 1992** podepsali ministři zahraničních věcí a ministři financí 12 členských států Evropských společenství v Maastrichtu tzv. „Maastrichtskou smlouvu“, jejíž součástí byly **Smlouva o Evropské unii** a **Smlouva o založení Evropského společenství**.

Ve Smlouvě o Evropské unii se poprvé zavedly pojmy **Evropská unie - EU** (*European Union*), třípilířová struktura EU (tzv. Maastrichtský chrám), zásada subsidiarity (zásada, podle níž se mají všechna opatření přijímat co nejbližší občanům), občanství EU a požadavek na vytvoření hospodářské a měnové unie do roku 1999.

Smlouva o založení Evropského společenství změnila název Evropského hospodářského společenství na **Evropské společenství** z důvodu překročení ekonomického rámce integrace a vytyčila jeho nové cíle.

Obě smlouvy vstoupily v platnost po složité ratifikaci 1. listopadu 1993.

Smlouva o Evropské unii

Podle článku 1 Smlouvy byla touto smlouvou vytvořena Evropská unie: „Touto smlouvou zakládají vysoké smluvní strany mezi sebou **Evropskou unii**. Tato smlouva představuje novou etapu v procesu vytváření stále užšího svazku mezi národy Evropy, v němž jsou rozhodnutí přijímána co nejotevřeněji a co nejbližší občanům. Unie je založena na Evropských společenstvích doplněných politikami a formami spolupráce stanovenými touto smlouvou. Jejím posláním je utvářet vztahy mezi členskými státy a mezi jejich národy na základě soudržnosti a solidarity.“ Smlouva o EU byla uzavřena na dobu neurčitou a po následné ratifikaci vstoupila v platnost 1. listopadu 1993.

Smlouva o EU vytyčila **pět základních cílů**:

- podporovat **hospodářský a sociální pokrok** a vysokou úroveň zaměstnanosti a dosahovat vyváženého a udržitelného rozvoje, zejména vytvořením prostoru bez vnitřních hranic, posilováním hospodářské a sociální soudržnosti a zavedením hospodářské a měnové unie, jež v souladu s ustanoveními této smlouvy v konečném důsledku zahrne i jednotnou měnu a posílí demokratickou legitimitu institucí,

- potvrzovat svou identitu na mezinárodní scéně, zejména prováděním **společné zahraniční a bezpečnostní politiky** včetně postupného vymezení společné obranné politiky, která by mohla vést ke společné obraně a zefektivnit fungování institucí,
- upevňovat ochranu práv a zájmů státních příslušníků svých členských států zavedením **občanství Unie**,
- zachovávat a rozvíjet Unii jako **prostor svobody, bezpečnosti a práva**, ve kterém je zaručen volný pohyb osob ve spojení s vhodnými opatřeními týkajícími se kontroly na vnějších hranicích, práva azylu, přistěhovalectví a předcházení a potírání zločinnosti,
- v plném rozsahu **zachovávat *acquis communautaire***³ a rozvíjet je, přičemž se posoudí, do jaké míry je potřebné přehodnotit politiky a formy spolupráce zavedené touto smlouvou s cílem zajistit účinnost mechanismů a orgánů Společenství.

Z právního hlediska **Evropská unie od svého vzniku 1. 11. 1993** (tj. datum platnosti Smlouvy o EU) až do 1. 12. 2009 (tj. datum platnosti Lisabonské smlouvy) nebyla mezinárodní organizací, neboť při svém vzniku **nezískala právní subjektivitu**. Mezinárodní smlouvy proto neuzavírala Evropská unie, ale Evropské společenství, které také přijímalo nové členy. Oba celky – Evropská unie a Evropské společenství – až do 1. 12. 2009 existovaly paralelně vedle sebe, avšak s různou pravomocí. **Lisabonská smlouva** s platností od 1. 12. 2009 zrušila Evropské společenství a ustanovila jeho nástupcem Evropskou unii, které od 1. 12. 2009 udělila právní subjektivitu.

Evropská unie byla v době svého vzniku založena **na třech „pilířích“** a její činnosti zahrnovala působení Evropského společenství (komunitární princip, tzv. první pilíř EU) a navíc další dvě oblasti: zahraniční politiku a vnější bezpečnost (mezivládní princip, tzv. druhý pilíř EU) a vnitřní bezpečnost a justici (mezivládní princip, tzv. třetí pilíř EU).

- **První pilíř:** Ekonomická oblast

Cílem 1. pilíře bylo podporovat ekonomický a sociální pokrok vytvořením prostoru bez vnitřních hranic, posilováním ekonomické a sociální soudržnosti a zavedením hospodářské a měnové unie se společnou měnou. Typickým prvkem prvního pilíře byla **nadstátnost** (supranacionalita) a spadaly do něj vnitřní trh se čtyřmi svobodami pohybu, ochrana zdraví a bezpečnosti, ochrana životního prostředí, ochrana hospodářské soutěže, společná zemědělská a regionální politika, ale také od roku 1999 azylová a přistěhovalecká politika, problematika celní spolupráce a soudní spolupráce v občanskoprávních věcech.

- **Druhý pilíř:** Oblast zahraničněpolitická a bezpečnostní

Členské státy se Smlouvou o EU zavázaly provádět **společnou** zahraniční a bezpečnostní politiku s cílem zabezpečit společné hodnoty, základní zájmy a nezávislost EU; posilovat bezpečnost EU a členských států ve všech směrech; zachovat mír, posilovat mezinárodní bezpečnost, podporovat mezinárodní spolupráci;

³ Francouzský termín pro právní řád EU (souhrn všech právních pravidel v jakékoliv formě).

upevňovat a rozvíjet demokracii a právní stát. **Mezivládní charakter** zahraničněpolitické a bezpečnostní politiky znamenal, že rozhodovací i výkonné pravomoci zůstaly v členských zemích a o většině záležitostí se rozhodovalo jednomyslně.

- **Třetí pilíř: Oblast justice a vnitřních věcí**

Smlouva o EU vymezila věci společného zájmu v oblastech stanovení pravidel kontroly na vnějších hranicích EU; v boji proti drogové závislosti a podvodům v mezinárodním měřítku; v policejní spolupráci za účelem boje proti mezinárodnímu zločinu. Také třetí pilíř měl **mezivládní charakter**.

Pilířová struktura EU byla zrušena 1. 12. 2009, kdy vstoupila v platnost Lisabonská smlouva.

Smlouva o založení Evropského společenství

Posláním Evropského společenství podle uvedené Smlouvy bylo „vytvořením společného trhu a hospodářské a měnové unie a prováděním společných politik nebo činností podporovat v celém Společenství harmonický, vyvážený a udržitelný rozvoj hospodářských činností, vysokou úroveň zaměstnanosti a sociální ochrany, rovné zacházení pro muže a ženy, trvalý a neinflační růst, vysoký stupeň konkurenceschopnosti a konvergence hospodářské výkonnosti, vysokou úroveň ochrany a zlepšování kvality životního prostředí, zvyšování životní úrovně a kvality života, podporovat hospodářskou a sociální soudržnost a solidaritu mezi členskými státy“⁴.

Hlavními oblastmi, na něž byla Smlouva z roku 1992 zaměřena, byly:

- **Nové sféry činnosti** rozšiřující kompetence ES a prohlubující sociální dimenzi integračního procesu, především se jedná o sociální politiky, politiku na podporu výzkumu a technického vývoje, podporu vzdělávání, zdravotnictví, ochranu spotřebitele, podporu transevropských sítí, rozvojovou spolupráci a posilování hospodářské a sociální soudržnosti, která má snižovat rozdíly mezi různými regiony. Byl zřízen Evropský sociální fond.
- **Hospodářská a měnová unie**, kde byly stanoveny podmínky a časový harmonogram vytváření HMU a termín zavedení jednotné měny a byly vymezeny funkce měnových institucí. V doplňujících protokolech byly definovány opt-out doložky pro Velkou Británii a Dánsko.
- Změny v **rozhodovacích procesech** ES, především rozšíření pravomoci Evropského parlamentu.

Společné zájmy členských zemí jsou uskutečňovány prostřednictvím jedinečného **organizačního uspořádání**. Důležitá rozhodnutí musí být schválena jednomyslně, ale velká část rozhodnutí může být přijímána tzv. kvalifikovanou většinou, což znamená, že rozhodnutí jsou schválena a závazná i v případě, kdy několik členských zemí hlasuje proti. Na rozdíl od jiných mezinárodních organizací tak stát může být někdy vázán pravidlem, pro jehož přijetí nehlasoval.

⁴ Text Smlouvy: <http://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229cs00010331.pdf>

Smlouva také stanovila hlavní orgány ES:

- **Evropský parlament**, který je složen ze zástupců obyvatel států sdružených ve Společenství a disponuje rozsáhlými kontrolními a poradními pravomocemi.
- **Evropská rada**, jejímiž členy jsou hlavy států nebo předsedové vlád a která rozhoduje o nejzávažnějších politických a ekonomických otázkách a vymezuje rozvojové směry EU.
- **Evropská komise**, nadstátní orgán chránící zájmy Společenství s významnými iniciativními, kontrolními a výkonnými pravomocemi.
- **Soudní dvůr**, což je nezávislý soudní orgán a zajišťuje dodržování práva při výkladu a provádění Smlouvy.
- **Účetní dvůr**, nezávislý orgán provádějící revizi účtů Společenství a zveřejňující výroční zprávu.

Radě a Komisi jsou nápomocny **Hospodářský a sociální výbor**, který je složen ze zástupců hospodářské a sociálního života a má konzultační funkci a **Výbor regionů**, kde zástupci regionálních a místních orgánů vykonávají poradní a konzultační funkci. Smlouvou byly dále zřízeny:

- **Evropská investiční banka EIB⁵** (*European Investment Bank*), jejíž náplní je poskytovat půjčky a záruky a přispívat k vyváženému a nerušenému rozvoji Společenství.
- **Evropský systém centrálních bank ESCB⁶** (*The European System of Central Banks*), jehož hlavním cílem je udržovat cenovou stabilitu a podporovat hospodářskou politiku EU.
- **Evropská centrální banka ECB⁷** (*European Central Bank*), která byla založena v červnu 1998 jako nadnárodní instituce s právní subjektivitou a svoji činnost zahájila 1. 1. 1999 se vznikem Evropské měnové unie. Evropská centrální banka je centrální banka pro jednotnou evropskou měnu euro. Základním cílem ECB je zajištění cenové stability. Tento cíl je realizován plněním několika základních úkolů:
 - ECB určuje a provádí měnovou politiku EU,
 - provádí devizové operace,
 - udržuje a spravuje oficiální devizové rezervy členských zemí,
 - zajišťuje plynulý platební styk,
 - ECB má pod svou kontrolou všechny formy tvorby peněz.
- V červnu 1993 byla na zasedání Evropské rady v Kodani stanovena tři tzv. **Kodaňská kritéria**, která byla rozšířena v roce 1995 na zasedání v Madridu o další tzv. **Madridské kritérium**. Tato kritéria platí do současné doby a jsou

⁵ Webové stránky EIB: <http://www.eib.org/>

⁶ Webové stránky ESCB: <http://www.escb.int>

⁷ Webové stránky ECB: <http://www.ecb.int>

určena pro kandidátské země, které se připravují na vstup do EU. Splnění Kodaňských kritérií je **podmínkou pro přijetí do EU**, Evropská unie si však vyhrazuje právo rozhodnout, kdy je připravena přijmout nové členy. Přijetí kodaňských kritérií bylo reakcí na zvýšený zájem zemí střední a východní Evropy o vstup do Evropského společenství

Kodaňská kritéria zahrnují:

- **kritérium politické**, které se týká existence stabilních institucí zaručujících demokracii, právní stát, lidská práva a respektování a ochranu menšin,
- **kritérium hospodářské**, které stanoví požadavek mít fungující tržní ekonomiku schopnou odolat konkurenci a tržním silám v EU,
- kritérium **převzetí *acquis communautaire*** a závazků vyplývajících z členství, včetně dodržování cílů politické, hospodářské a měnové unie a jejich provádění, tzn. zejména harmonizace domácího práva s právem evropským;
- dostatečné **administrativní a soudní struktury** pro provádění všech závazků vyplývajících z členství.

15. července 1997 byl Evropskou komisí předložen Program strategie rozšíření **Agenda 2000**⁸, který měl připravit ES na další rozšíření. Součástí Agendy 2000 byly i posudky na kandidátské země, založené na plnění kodaňských kritérií.

Mezitím se v lednu 1995 členy ES staly tři vysoce rozvinuté ekonomiky: Finsko, Rakousko a Švédsko.

- **Amsterodamská smlouva** (plným názvem *Amsterodamská smlouva, již se pozměňují Smlouva o Evropské unii, Smlouvy o založení Evropských společenství a některé související akty*) z října 1997, která vstoupila v platnost po skoro dva roky trvajícím ratifikačním procesu 1. května 1999, byla první významnou revizí Smlouvy o EU.

Čtyřmi hlavními cíli definovanými v Amsterodamské smlouvě byly:

- Postavit do středu pozornosti EU problematiku zaměstnanosti a občanských práv,
- odstranit poslední překážky volného pohybu osob a posílit vnitřní bezpečnost,
- dát Evropě silnější postavení v mezinárodních vztazích,
- vytvořit efektivnější institucionální strukturu EU.

INTEGRAČNÍ PROCESY 2000 – 2014

Na začátku nového tisíciletí v roce 2000 vytýčili vrcholní představitelé členských států EU na zasedání Evropské rady v Lisabonu tzv. **Lisabonskou strategii**, jejímž hlavním cílem bylo vytvořit z EU do roku 2010 „nejdynamičtější a nejkonkurenceschopnější

⁸ Znění agendy: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/pdf/agenda2000.pdf>

ekonomiku na světě založenou na znalostech, schopnou udržitelného hospodářského růstu, vytváření více kvalitních pracovních příležitostí a zachovávající sociální soudržnost“. K dosažení tohoto cíle se Unie rozhodla zaměřit na tyto oblasti:

- Připravit přechod k ekonomice a společnosti založené na znalostech, a to pomocí lepších politik, pokud jde o informační společnost, výzkum a technologický rozvoj prostřednictvím urychlení procesu strukturálních reforem směřujících ke konkurenceschopnosti, inovacím a dokončení vnitřního trhu,
- Modernizovat evropský sociální model, investovat do lidí a bojovat proti vylučování ze společnosti,
- Udržet zdravou ekonomickou perspektivu a příznivý výhled pokud jde o růst, a to aplikací vhodné kombinace makroekonomických politik.

Při naplňování Lisabonské strategie se ukázalo, že stanovené cíle byly nereálné, proto byla v roce 2005 schválena tzv. **Nová lisabonská agenda**. Tato revidovaná strategie představila soubor menšího množství jasně definovaných priorit. Základem revidované strategie se staly akční programy na národní úrovni a akční program na úrovni EU, čímž byla zajištěna i odpovědnost za plnění dílčích opatření na národní a komunitární úrovni.

26. února 2001 podepsali ministři zahraničí členských států EU **Smlouvu z Nice**⁹, která vstoupila v platnost 1. 2. 2003 a k tomuto datu změnila Smlouvu o EU a Smlouvu o založení Evropského společenství. Smlouva z Nice řešila především institucionální problémy spojené s připravovaným přijetím většího počtu nových členských zemí. Zaměřila se proto na následující otázky:

- Velikost a složení Evropské komise (1 komisař za každou zemi),
- vážení hlasů v Radě EU podle počtu budoucích členů,
- hlasováním kvalifikovanou většinou,
- využití postupu posílené spolupráce,
- složení Evropského parlamentu.

1. ledna 2002 byla ve dvanácti členských státech EU (v Belgii, Finsku, Francii, Itálii, Irsku, Nizozemsku, Lucembursku, Německu, Portugalsku, Rakousku, Řecku a Španělsku), zahájena **platba eurem i v hotovostním styku**, od 1. března 2002 euro v uvedených zemích zcela nahradilo národní měny.

1. května 2004 se Evropská unie **rozšířila o 10 nových členů**: Českou republiku, Estonsko, Kypr, Litvu, Lotyšsko, Maďarsko, Maltu, Polsko, Slovinsko a Slovensko.

V říjnu 2004 byla v Římě podepsána **Smlouva o Ústavě pro Evropu**, která měla v zájmu srozumitelnosti a přehlednosti nahradit všechny stávající smlouvy jediným textem. Navzdory významu, který tato Smlouva představovala pro budoucnost Evropské unie, ji Francie a Nizozemsko odmítly ratifikovat, takže Smlouva nemohla vejít v platnost a proces ratifikace v dalších zemích byl zastaven.

⁹ Znění smlouvy: <http://www.euroskop.cz/gallery/2/765-nice.pdf>

1. ledna 2007 se Evropská unie rozšířila o Bulharsko a Rumunsko, od stejného data se Slovinsko připojilo k zemím, které uplatňovaly společnou měnovou politiku a nahradily svoji národní měnu eurem.

21. prosince 2007 se rozšířil schengenský prostor bez hraničních kontrol o Českou republiku, Estonsko, Litvu, Lotyšsko, Maďarsko, Maltu, Polsko, Slovensko a Slovinsko. Z nových členských zemí zůstaly mimo schengenský prostor Bulharsko a Rumunsko.

1. ledna 2008 se na Kypru a Maltě se začalo platit eurem. Od **1. ledna 2009** se platí eurem na Slovensku.

1. prosince 2009 po složitém ratifikačním procesu vstoupila v platnost **Lisabonská smlouva**¹⁰ (celým názvem *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství*), která byla podepsána v roce 2007. Jejím úkolem bylo zajistit efektivní fungování EU po neúspěchu s ratifikací Smlouvy o Ústavě pro Evropu.

Lisabonská smlouva doplnila definici Evropské unie: „*Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů*“.

Lisabonská smlouva dále např. zrušila institucionální hierarchii vycházející z Maastrichtské smlouvy, zrušila Evropské společenství a nahradila ho **Evropskou unií, které udělila právní subjektivitu**. V důsledku této skutečnosti také změnila název (a obsah) původní Smlouvy o založení Evropského společenství na **Smlouvu o fungování Evropské unie**. Lisabonská smlouva také udělila rozsáhlejší pravomoci Evropskému parlamentu, změnila systém hlasování v Radě EU, zavedla tzv. občanskou iniciativu¹¹, stanovila novou funkci stálého předsedy Evropské rady (nepřesně bývá označován za „prezidenta EU“) a novou funkci vysokého představitele pro zahraniční a bezpečnostní politiku a diplomatický sbor EU. Lisabonská smlouva také nově vymezila **pravomoci Evropské unie, pravomoci členských států a sdílené pravomoci** a stanovila, které aktivity a oblasti spolupráce (tzv. politiky EU) do uvedených oblastí pravomocí patří.

V červnu 2010 byla vyhlášena **nová strategie Evropa 2020**, která je „Strategií pro inteligentní a udržitelný růst EU“ a předkládá tři vzájemně se posilující **priority**:

- Inteligentní růst: rozvíjet ekonomiku založenou na znalostech a inovacích,
- udržitelný růst: podporovat konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiku méně náročnou na zdroje,

¹⁰ Text smlouvy: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf

¹¹ Evropské občanské iniciativy umožňují skupinám občanů EU čítajícím alespoň jeden milion osob přímo se zapojit do vytváření unijních politik. Občané jimi vyzývají Evropskou komisi k předložení návrhu právního aktu.

- růst podporující začlenění: podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností, jež se bude vyznačovat sociální a územní soudržností.

Strategie 2020 by měla přispět k tomu, aby EU vyšla ze světové krize 2008-2012 posílena a měla by z EU učinit inteligentní a udržitelnou ekonomiku podporující začlenění a vykazující vysokou úroveň zaměstnanosti, produktivity a sociální soudržnosti. Do roku 2020 dle návrhu Komise by Evropská unie chtěla prostřednictvím vnitrostátních cílů a směrů splnit následující hlavní cíle:

- 75 % obyvatelstva ve věku od 20 do 64 let by mělo být zaměstnáno,
- 3 % HDP Evropské unie by měla být investována do výzkumu a vývoje,
- v oblasti klimatu a energie by mělo být dosaženo cílů „20–20–20“ (včetně zvýšení závazku na snížení emisí na 30 %, pokud budou podmínky příznivé),
- podíl dětí, které předčasně ukončí školní docházku, by měl být pod hranicí 10 % a nejméně 40 % mladší generace by mělo dosáhnout terciární úrovně vzdělání,
- počet osob ohrožených chudobou by měl klesnout o 20 milionů.

1. ledna 2011 Estonsko přijalo euro za svou měnu.

10. prosince 2012 byla v Oslu Evropská unie oceněna **Nobelovou cenou za mír**, kterou EU získala jako projev uznání svého déle než šest desetiletí trvajících úsilí za prosazování míru, demokracie, usmíření a lidských práv v Evropě.

1. července 2013 se 28. členem Evropské unie stalo **Chorvatsko**.

Přehled členských států EU

Belgické království	1952	Švédské království □	1995
Francouzská republika □	1952	Česká republika □	2004
Italská republika	1952	Estonská republika	2004
Lucemburské velkovévodství	1952	Kyperská republika	2004
Spolková republika Německo □	1952	Litevská republika □	2004
Nizozemské království	1952	Lotyšská republika □	2004
Dánské království □	1973	Maďarsko □	2004
Irská republika	1973	Maltská republika	2004
Spojené království Velké Británie a Severního Irsku □	1973	Polská republika □	2004
Řecká republika	1981	Slovenská republika	2004
Portugalská republika	1986	Slovinská republika □	2004
Španělské království	1986	Bulharská republika □	2007
Finská republika	1995	Rumunsko □	2007
Rakouská republika	1995	Chorvatská republika □	2013

FORMOVÁNÍ EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ A MĚNOVÉ UNIE 1990 - 2012

V roce 1990 začala první fáze budování **Hospodářské a měnové unie** prostřednictvím liberalizace pohybu kapitálu a účasti všech členských států v Evropském kurzovém mechanismu ERM Evropského měnového systému EMS. **Hospodářská a měnová unie EMU** (*Economic and Monetary Union*) představuje důležitý krok v integraci ekonomik EU. Zahrnuje koordinaci hospodářských a fiskálních politik, společnou měnovou politiku a **jednotnou měnu euro**. Hospodářské unie se účastní všech 28 členských států EU, ale jen 17 zemí prohloubilo vzájemnou integraci přijetím eura. Tyto země společně tvoří tzv. **eurozónu**. Projekt Evropské měnové unie představuje vyvrcholení více než 40 let trvajících integračního procesu zemí Evropy. Ludwig Erhard, první německý ministr hospodářství v poválečných letech, který je také označován za tvůrce „německého hospodářského zázraku“ již v roce 1950 napsal: „Přestože měna není zcela zřejmě cílem sama o sobě, víme dobře z trpké zkušenosti, že hospodářské prosperity lze dosáhnout pouze tehdy, bude-li zdravá měna jejím základem¹².“

TEORETICKÁ VÝCHODISKA MĚNOVÉ INTEGRACE

Měnová unie představuje takovou spolupráci mezi státy (nebo jejich závislými územími), kdy členské státy používají jednu společnou měnu jako zákonné platidlo. Teoretická východiska měnové integrace lze nalézt v **Teorii optimálních měnových oblastí OCA** (*The Theory of Optimum Currency Areas*). Na základě teoretických principů jsou porovnávány přínosy a náklady spojené se vstupem do měnové unie. Měnová integrace představuje, mimo jiné, odstranění „hranic“ pro národní měny a posiluje účinky volného trhu tím, že je neodvolatelná. Společná měna je také chápána jako „vážnější a trvalé odhodlání“ oproti ostatním měnovým uspořádáním. Teorii optimálních měnových zón publikoval v roce **1961 prof. R. Mundell** v *American Economic Review* v článku s názvem „The Theory of Optimum Currency Areas“, kde definoval **optimální měnovou zónu** jako „geografickou oblast, která má vysokou míru mobility výrobních faktorů a naopak imobilitu faktorů navenek. Z těchto důvodů se doporučuje mít jednu měnu uvnitř a navenek mít flexibilní kurz, což znamená, že mobilita práce je náhradkou variability měnového kurzu“. Aby mohla v situaci působení asymetrických ekonomických šoků¹³ měnová unie fungovat, je nutno tento

¹² ERHARD, L. Marktwirtschaft und gesunde Wahrung. *Industriekurier*, 6/1950. In ERHARD, L. *Gedanken aus Fünf Jahrzehnten*, s. 232

¹³ Podstatou ekonomického šoku je vznik nerovnováhy, jejíž zdroj může být na straně poptávky či nabídky plynoucí z vnitřních či vnějších ekonomických podmínek. Mezi podněty na straně poptávky patří zejména kolísání spotřeby obyvatelstva, investic firem, vládních výdajů nebo zahraničního obchodu. Na straně nabídky jsou to nejčastěji změny v produktivitě výrobních faktorů způsobené technologickými změnami výroby nebo kolísání cen vstupů.

defekt kompenzovat mobilitou pracovních sil, tj. existencí reálné možnosti migrace pracovní síly mezi jednotlivými regiony měnové unie; flexibilitou cen a mezd, které by přiměřeně reagovaly na asymetrický šok; existencí určitého automatismu fiskální politiky, který by zajistil potřebné transfery rozpočtových prostředků do postiženého regionu měnové unie. Vstup ekonomiky do měnové zóny lze doporučit na základě kritérií, kterými jsou:

- velikost ekonomiky a její otevřenost: menší ekonomiky více inklinují k měnové integraci,
- mobilita výrobních faktorů: vysoká mobilita výrobních faktorů kompenzuje ztrátu autonomie monetární a kurzové politiky,
- cenová a mzdová flexibilita, která má schopnost tlumit doprovodné jevy asymetrického šoku,
- různorodost (diverzifikace) ekonomické činnosti a spotřeby, která snižuje dopady ekonomického šoku postihujícího konkrétní sektor,
- strukturální podobnost tvorby HDP, podobná velikost produktivity práce a tedy i podobná celková ekonomická úroveň zemí,
- srovnatelná míra inflace v zúčastněných zemích,
- vysoký stupeň integrace finančních trhů,
- vysoký stupeň fiskální integrace,
- významná politická podpora.

Empirické testování teorie optimální měnové oblasti prokázalo, že ve světě neexistují optimální měnové oblasti, které by zahrnovaly více než jednu zemi. Pouze každá jedna země sama o sobě je optimální měnovou oblastí ve smyslu teorie. Pro fungování měnové unie ovšem není bezpodmínečně nutné kritéria splnit, ale je zřejmé, že vyšší stupeň vzájemné propojenosti všech trhů a celkové podobnosti ekonomických struktur poskytuje výhody při realizaci pozitivních dopadů plynoucích z integrace a eliminuje možná rizika a negativní dopady. Konkrétní kvantifikovanou podobu kritérií přijetí země do Evropské měnové unie představují **konvergenční, tzv. Maastrichtská kritéria**.

Přínosy a náklady spojené se vstupem země do měnové unie a fungováním jednotné měny je možno rozdělit na **aspekty ekonomické, politické**, kdy zavedení jednotné měny vyjadřuje úspěšnost integračního procesu a představuje určitou nejen tržní sílu sdružených ekonomik **a psychologické**, přičemž psychologické náklady je možné chápat v podobě částečné ztráty národní suverenity a identity, naproti tomu pocit integrovanosti v prostorově větší a hospodářsky silnější unii je nejvýznamnějším psychologickým přínosem. Zároveň je třeba tyto přínosy a náklady zvažovat z krátkodobého a dlouhodobého hlediska, zvláště pokud u jednotlivých pozitivních či negativních dopadů dochází v průběhu času k jejich slábnutí, případně k zesílení.

Poptávkové a nabídkové šoky je dále možné rozdělit na pozitivní šoky (zvyšující poptávku a nabídku) nebo negativní šoky (snižující nabídku a poptávku).

Ekonomické přínosy jsou následující:

- Zavedení jednotné měny snižuje transakční náklady finančních (včetně kursových) operací. Přínosy porostou v čase v souvislosti s tím, jak poroste provázanost jednotlivých ekonomik, protože objem transakcí závisí na stupni ekonomické integrace,
- Jednotná měna výrazně zvyšuje mezinárodní cenovou transparentnost.
- Se zavedením jednotné měny je spojena eliminace kurzového rizika a s ní spojené náklady na jeho zajištění.
- Jednotná měna funguje jako pojistka zachování dosaženého stupně ekonomické a politické integrace. Tyto přínosy je možné realizovat pouze po odstranění ekonomických a politických bariér, protože samotné zavedení společné měny reálné bariéry neodstraní.
- Zavedení jednotné měny mění očekávání a chování domácích ekonomických subjektů. Tyto přínosy jsou zřetelné u ekonomik s nekvalitní měnou, která vykazuje sklon k inflačním tendencím. U kvalitních a stabilních měn jsou tyto přínosy zanedbatelné.

Mezi nejvýznamnější **ekonomické náklady** patří ztráta dvou významných nástrojů hospodářské politiky, měnového kurzu národních měn jako nástroje vyrovnávajícího dopady nabídkových a poptávkových šoků a ztrátu autonomní monetární politiky jednotlivých zemí jako nástroje ovlivňující jejich míru inflace a sekundárně i další makroekonomické parametry.

- Kurz měny přestane vyrovnávat externí cenové a objemové šoky. Tyto náklady budou v čase postupně klesat, protože externí šoky, díky postupnému vyrovnávání ekonomické úrovně jednotlivých ekonomik, se začnou podobat šokům zasahujícím celé integrační seskupení.
- Úrokové sazby a kurs jsou v měnové unii ovlivňovány ústřední centrální bankou s ohledem na situaci celé unie, a proto nemohou řešit problémy jednotlivých ekonomik. Tyto náklady jsou nejvýraznější v konvergenčním období, kdy nejsou plně rozvinuty vyrovnávací tržní mechanismy a nástroje hospodářské politiky.

Ústřední myšlenkou **Hypotézy endogenity integračního procesu** je teze, že ke splnění kritérií OCA dochází po vstupu do měnové unie, čili ex-post a to právě díky prohloubení vzájemné integrace zemí. Hypotéza endogenity zahrnuje čtyři oblasti a těmi jsou:

- endogenita ekonomické integrace projevující se primárně v cenách a obchodu,
- endogenita symetrie šoků a synchronizace výstupů,
- endogenita flexibility na trhu práce a
- endogenita finanční integrace.

Hypotéza endogenity procesu ekonomické integrace předpokládá, že v případě kvalitativního nebo kvantitativního posunu v ekonomické integraci se očekávané přínosy projeví po určitém čase od rozhodnutí. Odstranění kvantitativních překážek, volný pohyb výrobních faktorů i zavedení jednotné měny by tedy ve svém důsledku

mělo vést k vyšší vzájemné propojenosti ekonomik, jak předpokládá **optimistická hypotéza endogenity** procesu integrace. Krugmanova hypotéza¹⁴ představuje protichůdný názor, že rostoucí specializace v důsledku realizace úspor z rozsahu a působení aglomeračního efektu vede k poklesu sladění hospodářských cyklů, resp. růstu pravděpodobnosti vzniku asymetrických šoků.

VÝVOJ EVROPSKÉ MĚNOVÉ INTEGRACE DO ROKU 1990

Evropská měnová integrace ve své historii prošla poměrně dramatickým vývojem. Po vytvoření EHS fungoval mezi členskými zeměmi tzv. breton-woodský systém. Ten vázal všechny měny členských států na dolar a dolar na zlato, přičemž flukтуаční pásmo jednotlivých měn vůči dolaru bylo velmi úzké. Krátce poté se poprvé objevila myšlenka na vytvoření měnové oblasti v Evropě, která předpokládala, že pro vysoce závislé evropské ekonomiky budou přínosy z měnové integrace vyšší než náklady.

V období mezivládní spolupráce v letech 1958 – 1969 byla měnová politika koordinována v rámci fungování **breton-woodského měnového systému**. V rámci této měnové koordinace fungoval v EHS Měnový výbor, jehož cílem bylo sledovat finanční a měnovou situaci a platební bilanci členských zemí. První iniciativou prohlubující mezivládní spolupráci v měnovou integraci bylo v roce 1962 Memorandum Komise k akčnímu programu Společenství během druhé fáze rozvoje EHS, předložené R. Marjolinem, ve kterém bylo navrženo rozšíření dosavadní měnové spolupráce o nové instituce a povinné konzultace ve vymezených případech a jehož praktickým výstupem bylo vytvoření Výboru guvernérů centrálních bank v roce 1964.

Jako reakce na odlišný ekonomický vývoj v evropských zemích na konci 60. let 20. stol. došlo ke zvýšení integračních aktivit a vznikly dva významné plány evropské měnové integrace. Na konci roku 1969 bylo zveřejněno Memorandum o koordinaci hospodářských politik a měnové spolupráci uvnitř Společenství, tzv. **Barreho plán**, který podporovala Francie, Belgie a Lucembursko. Tento plán představoval monetaristickou koncepci tvorby HMU, tzv. princip lokomotivy, který předpokládá, že měnová integrace je základním předpokladem úspěšné integrace hospodářské, tj. silná institucionální měnová struktura bude hnacím motorem sbližování hospodářských politik. O rok později byl předložen tzv. **Schillerův plán** postupu budování hospodářské a měnové unie, který podporovala SRN, Nizozemí a Itálie. Tento ekonomistický pohled zastánců tzv. korunovační teorie argumentuje smysl zavedení měnové unie (korunovační vrchol) až po zajištění vysokého stupně koordinace a konvergence hospodářských politik. Výsledkem hledání kompromisu mezi dvěma soupeřícími koncepcemi dalšího postupu evropské měnové integrace byla tzv. **Wernerova zpráva** (*Werner report*) z října 1970, která předpokládala vytvoření měnové unie ve třech etapách, a to během desetiletého časového horizontu, na jehož konci mělo dojít k neodvolatelnému zafixování vzájemných kurzů. O měnové politice by pak rozhodovala Evropská centrální banka, která by též spravovala devizové rezervy. Zpráva dále doporučovala zavést neomezenou směnitelnost měn, provést

¹⁴ DE GRAUWE, P.; MONGELLI, F. P. *Endogenities of Optimum Currency Areas: What Brings Countries Sharing a Single Currency Closer Together?* ECB Working Paper Series, 2005. ISSN 1725-2806.

relativně hlubokou centralizaci fiskálních politik a uvolnit přeshraniční pohyb kapitálu. Tento proces byl však narušen výraznou nestabilitou na mezinárodním měnovém trhu po zhroutilí brettón-woodského systému začátkem sedmdesátých let a rovněž v důsledku nesourodých politických a hospodářských reakcí na první ropnou krizi. Wernerův plán byl odsunut na neurčito a na jeho doporučení navázala přibližně o dvacet let Delorsova zpráva.

Součástí Wernerovy zprávy bylo institucionální vymezení kurzového uspořádání, tzv. **had v tunelu** (Snake in the Tunnel), který začal fungovat v dubnu 1972. Tzv. tunel byl tvořen flukтуаčními pásmy s konstantní šířkou a s pevnými intervenčními body evropských měn vůči americkému dolaru (4,5 %). Vedle toho tzv. had označoval flukтуаční pásma s konstantní šířkou avšak s pohyblivými intencními body pro křížové kurzy evropských měn (2,25 %). Smyslem tohoto řešení bylo omezit kolísavost vzájemných kurzů evropských měn ve srovnání s výkyvy vůči americkému dolaru. Po přechodu dolaru na volné plování v březnu 1973 byl tunel fakticky zrušen a členské země EHS pokračovaly uspořádáním hada, který sice zůstal zachován, ale jednotlivé země z něj postupně vystupovaly a z části zase vstupovaly zpět (např. Francie vystoupila v roce 1974, v roce 1975 opět vstoupila do kurzového uspořádání, aby v roce 1976 definitivně z „hada“ vystoupila), až se nakonec stal zónou německé marky, na jejíž stabilitu vázaly svoji měnovou politiku okolní státy, které měly se Spolkovou republikou úzké obchodní vazby.

Ve snaze čelit nestabilitě a následné volatilitě směnných kurzů mezi jednotlivými evropskými měnami, se v březnu 1979 rozhodlo devět členů EHS obnovit proces měnové spolupráce a vytvořit **Evropský měnový systém EMS** (*European Monetary System*). Evropský měnový systém se stal alternativním projektem měnové integrace a volnější variantou měnového hada. Evropský měnový systém zahrnoval tři základní prvky. Prvním byla **Evropská měnová jednotka ECU** (European Currency Unit), která představovala koš všech zúčastněných měn s pevnou hodnotou složenou z jejich podíl, byla zavedena pouze v bezhotovostní podobě a jejím hlavním úkolem bylo plnit funkci rezervní měny uvnitř Společenství. Druhým prvkem byl **mechanismus měnových kurzů ERM** (Exchange Rate Mechanism), jehož účastníci měli stanovenou centrální paritu národní měny vůči ECU, z níž byla odvozena pásma přípustných kurzových fluktuací. Třetím prvkem EMS byly **úvěrové nástroje** pro financování intervencí na obranu flukтуаčních pásem a pro překlenování dočasných problémů platebních bilancí členských zemí. Členem EMS se mohli stát pouze členové ES, sama účast v EMS povinná nebyla. Systém prakticky fixních kurzů, který EMS představoval, mohl mít pouze omezené trvání především z důvodů ambivalence při sledování vnitřní a vnější rovnováhy země ze strany měnové autority, nastavení systému fixních kurzů, resp. úrovně peněžní zásoby a úrokové míry a z důvodu rostoucí liberalizace kapitálových toků v Evropě. Tyto faktory postupně zvyšovaly náklady na udržení fixního kurzu a snižovaly jeho atraktivitu. Vytvoření úplné měnové unie s jedním rozhodovacím centrem a společnou měnou bylo jedním z možných řešení.

REALIZACE EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ A MĚNOVÉ UNIE

Vytvoření hospodářské a měnové unie bylo dominantním cílem deklarovaným ve Smlouvě o Evropské unii, přičemž vznik hospodářské unie je podmíněn fungováním měnové unie, která může být realizována prostřednictvím neodvolatelně zafixovaných směnných kurzů národních měn, nebo existencí jedné měny společné. Návrh tří konkrétních etap realizace hospodářské a měnové unie byl obsahem tzv. **Delorovy zprávy** (*Delors Report*), která byla předložena v dubnu 1989 a schválena na zasedání Evropské rady v červnu jako „Strategie evropské Hospodářské a měnové unie“.

První etapa realizace Hospodářské a měnové unie byla zahájena 1. července 1990, kdy byla zrušena veškerá omezení pohybu kapitálu mezi členskými státy. Náplní první etapy byla:

- úplná liberalizace kapitálových obchodů,
- užší spolupráce mezi centrálními bankami,
- volné používání ECU (tj. evropské měnové jednotky, která byla předchůdcem eura),
- zlepšení hospodářské konvergence.

Druhá etapa byla zahájena na počátku roku 1994 a znamenala období konsolidace. Významnými aspekty etapy bylo:

- založení **Evropského měnového institutu** (EMI),
- zákaz úvěrování veřejného sektoru centrálními bankami,
- užší koordinace měnových politik,
- posílení hospodářské konvergence,
- proces vedoucí k nezávislosti národních centrálních bank,
- přípravné práce na třetí etapě.

Neodvolatelným stanovením směnných kurzů měn původně jedenácti členských států (Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko a Španělsko).

Prováděním jednotné měnové politiky pod dohledem ECB začala 1. ledna 1999 **třetí, závěrečná etapa** EMU, která stále trvá. Jejími znaky jsou:

- Zavedení **eura**, které je formálním vyjádřením jednotné měny Evropské měnové unie, jako symbol eura je používáno dvakrát vodorovně přeškrtnuté řecké písmeno epsilon €.
- Neodvolatelné **stanovení směnných kurzů**. Mezi eurem a národními měnami zemí **eurozóny** byly stanoveny fixní přepočítací koeficienty a zároveň euro nahradilo

Evropskou měnovou jednotku (ECU) v poměru 1:1 a ECU tím zanikla. Euro se stalo volně směnitelnou měnou na všech měnových a finančních trzích.

€	Měna
1	40,3399 BEF (belgický frank)
1	1,95583 DEM (německá marka)
1	15.6466 EEK (estonská koruna)
1	0,787564 IEP (irská libra)
1	340,750 GRD (řecká drachma)
1	166,386 ESP (španělská peseta)
1	6,55957 FRF (francouzský frank)
1	1936,27 ITL (italská lira)
1	0,585274 CYP (kyperská libra)
1	40,3399 LUF (lucemburský frank)
1	0,429300 MTL (maltská lira)
1	2,20371 NLG (holandský gulden)
1	13,7603 ATS (rakouský šilink)
1	200,482 PTE (portugalské escudo)
1	239,640 SIT (slovinský tolar)
1	30,1260 SKK (slovenská koruna)
1	5,94573 FIM (finská marka)
1	40,3399 BEF (belgický frank)

Pramen: ECB. Dostupné na <http://www.ecb.int/euro/intro/html/index.cs.html>

- Provádění jednotné měnové politiky prostřednictvím **Evropského systému centrálních bank ESCB** (*European System of Central Banks*), složeným z Evropské centrální banky (ECB) a národních bank jednotlivých členských zemí.

Prvořadým cílem ESCB podle Smlouvy o EU je **udržovat cenovou stabilitu**, a pokud tento cíl není ohrožen podporuje ESCB obecné hospodářské politiky ES se záměrem podporovat harmonický a vyvážený rozvoj hospodářských činností v ES, trvalý a neinflační hospodářský růst respektující životní prostředí, vysoký stupeň konvergence ekonomické výkonnosti, vysokou úroveň zaměstnanosti a sociální ochrany, a to vytvořením společného trhu a hospodářské a měnové unie a prováděním společných politik a činností uvedených ve Smlouvě.

Základními úkoly ESCB jsou: definovat a provádět měnovou politiku ES, provádět devizové operace v souladu s ustanoveními Smlouvy, držet a spravovat oficiální devizové rezervy členských států, podporovat plynulé fungování platebních

systemů. **Evropská centrální banka ECB** (*European central Bank*) zahájila svou činnost 1. 1. 1999 se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem a je ve svém rozhodování zcela nezávislá na orgánech EU i na vládách jednotlivých členských zemích. Vrcholnými orgány ECB jsou Rada guvernérů, Výkonná rada a Generální rada. **Měnová strategie ECB** byla přijata Řídící radou 13.10.1998 pod názvem *A stability-oriented monetary policy strategy for the ESCB*. Její hlavní zaměření bylo na: 1) kvantitativní stanovení hlavního cíle jednotné měnové politiky v rámci eurozóny, tj. cenové stability definované jako maximální 2 % roční růst harmonizovaného indexu spotřebitelských cen HICP, 2) na klíčové postavení peněz stanovením referenční hodnoty ročního růstu měnového agregátu M3 ve výši 4,5 %, jež bude ročně revidována a 3) na rozsáhlou analýzu velkého množství ekonomických a finančních ukazatelů, včetně makroekonomických projekcí a předpovědí.

- Nabytí účinnosti mechanismu směnných kurzů **ERM II** (*European Exchange Rate Mechanism II*) v rámci EU, který určuje maximální flukтуаční pásmo $\pm 15\%$ od stanoveného středního kurzu (centrální parity) národní měny k euru. Nutným předpokladem pro vstup do Evropské měnové unie je minimálně dvouletá účast země v ERM II bez devalvace centrální parity.
- Nabytí účinnosti **Paktu stability a růstu**¹⁵ (*Stability and Growth Pact SGP*) a procedury nadměrného deficitu (*Excessive Deficit Procedure EDP*), jejichž smyslem je zabránit vzniku nadměrných deficitů státních a veřejných rozpočtů členských zemí EMU.

Vstupem Řecka do třetí etapy EMU 1. ledna 2001 vzrostl počet zúčastněných členských států EMU na dvanáct. Třináctým členem eurozóny se stalo 1. ledna 2007 Slovinsko, o rok později přistoupily Kypr a Malta, 1. ledna 2009 Slovensko a 1. ledna 2011 Estonsko). Zároveň se vstupem do eurozóny se automaticky jejich centrální banky staly součástí Eurosystemu. **EMU se neúčastní tři země, Velká Británie a Dánsko, které získaly v počátečních jednáních o přístupových smlouvách k EU doložku neúčasti, tzv. opt-out, a Švédsko z důvodu jeho neúčasti v kursovém mechanismu Evropského měnového systému ERM II a odmítnutí své účasti na třetí fázi HMU v referendu o euru v roce 2003.**

Datum vstupu	Země
1. 1. 1999 bezhotovostní euro	Belgie, Německo, Irsko, Španělsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Finsko, Rakousko, Portugalsko
1. 1. 2001 bezhotovostní euro	Řecko
1. 1. 2002 hotovostní euro	Belgie, Německo, Irsko, Španělsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Finsko, Rakousko, Portugalsko, Řecko

¹⁵ Pakt stability a růstu byl schválen Evropskou radou v Dublinu v prosinci 1996 a jednomyslně potvrzen EU 16. 6. 1997 v Amsterdamu.

1. 1. 2007	Slovinsko (neúspěšná žádost Litvy)
1. 1. 2008	Kypr, Malta
1. 1. 2009	Slovensko
1. 1. 2011	Estonsko

Pramen: ECB. Dostupné na <http://www.ecb.int/euro/html/index.cs.html>

KONVERGENČNÍ KRITÉRIA

Konvergenční (tzv. Maastrichtská) kritéria představují soubor pravidel, která je členská země EU povinna splnit, aby se mohla stát členem EMU a přijmout společnou měnu euro. Jsou stejná pro všechny uchazeče o členství v eurozóně a jejich plnění je individuálně a pravidelně hodnoceno Evropskou komisí a Evropskou centrální bankou v konvergenčních zprávách. Maastrichtská konvergenční kritéria by měla zajistit dostatečný stupeň nominální konvergence ekonomik posuzované z hlediska cenové stability, velikosti úrokových sazeb, fiskální udržitelnosti a stability měnového kurzu. Všechna kritéria mají v hodnocení kandidátské země stejnou váhu a je zapotřebí je plnit současně. Kritéria nominální konvergence zohledňují obtíže koordinace národohospodářských politik v prostředí asymetrického vývoje regionů. Důraz je kladen na udržitelnost, tj. na schopnost země prokázat jejich dodržování i v letech budoucích. Smyslem tohoto požadavku je zajistit, aby se členem eurozóny staly pouze ty země, které nebudou ohrožovat celistvost a stabilitu hospodářské a měnové unie a vytvořily tudíž co nejoptimálnější měnovou oblast. Reálnou konvergencí ekonomik se konvergenční kritéria nezabývají.

Konvergenční kritéria obsahují **3 kritéria měnová a 2 fiskální**.

- **Kritérium cenové stability** znamená, že členský stát vykazuje dlouhodobě udržitelnou cenovou stabilitu a průměrnou míru inflace, sledovanou během jednoho roku před šetřením, která nepřekračuje o více než 1,5 procentního bodu míry inflace těch – nejvýše tří – členských států, které dosáhly nejlepších výsledků v oblasti cenové stability. Inflace se měří pomocí harmonizovaného indexu spotřebitelských cen (HICP).
- **Kritérium dlouhodobých úrokových sazeb** znamená, že v průběhu jednoho roku před šetřením průměrná dlouhodobá nominální úroková sazba členského státu nepřekračovala o více než 2 procentní body úrokovou sazbu těch – nejvýše tří – členských států, které dosáhly nejlepších výsledků v oblasti cenové stability. Úrokové sazby se zjišťují na základě výnosů dlouhodobých státních dluhopisů nebo srovnatelných cenných papírů.
- **Kritérium stability kurzu měny a účasti v ERM II** znamená, že členský stát dodržoval normální rozpětí, která jsou stanovena mechanismem směnných kurzů Evropského měnového systému, bez značného napětí během alespoň dvou posledních let. Zejména by pak země neměla z vlastní iniciativy devalvovat

bilaterální směnný kurz domácí měny vůči měně kteréhokoliv jiného členského státu (po zavedení eura vůči euru).

- **Kritérium veřejného deficitu** znamená, že poměr plánovaného nebo skutečného schodku veřejných financí k hrubému domácímu produktu v tržních cenách nepřekročí 3 %, kromě případů, kdy buď poměr podstatně klesl, nebo se neustále snižoval, až dosáhl úrovně, která se blíží referenční hodnotě, anebo překročení nad referenční hodnotu bylo pouze výjimečné a dočasné a poměr zůstává blízko k referenční hodnotě. Veřejný deficit znamená deficit, vztahující se k ústřední vládě včetně regionálních a místních úřadů a fondů sociálního zabezpečení, s výjimkou komerčních operací, definovaných v Evropském systému makroekonomických účtů.
- **Kritérium veřejného dluhu** znamená, že poměr veřejného dluhu v tržních cenách k hrubému domácímu produktu nepřekročí 60 %, kromě případů, kdy se poměr dostatečně snižuje a blíží se uspokojivým tempem k referenční hodnotě. Veřejný dluh znamená hrubý úhrn dluhů v nominálních hodnotách na konci roku, konsolidovaných uvnitř a mezi jednotlivými odvětvími státního sektoru.

Vedle výše uvedených, tzv. ekonomických kritérií konvergence, stanovuje čl. Smlouvy o fungování EU i **kritéria institucionálně právní**. Konvergence v legislativní oblasti obsahuje podmínku nezávislosti centrálních bank včetně zákazu financování veřejných institucí ze zdrojů centrálních bank a zákaz zvýhodněného přístupu ke zdrojům úvěrových institucí (čl. 123, 124, 130 a 131 Smlouvy o fungování EU). Splnění a dlouhodobé dodržování konvergenčních kritérií všemi zeměmi eurozóny je pak základním předpokladem pro její úspěšné fungování.

Vstup do Evropské měnové unie však byl od počátku vysoce atraktivní až prestižní záležitostí. Z tohoto důvodu některé přistupující země v rámci splnění Maastrichtských konvergenčních kritérií vykazovaly deficity a veřejné dluhy i pomocí „kreativního účetnictví“¹⁶. Eurozóna tedy bohužel nevznikla po prokazatelném splnění náročných ekonomických kritérií, které by měly garantovat stabilitu měnové zóny a vycházet ze splnění podmínek optimální měnové oblasti. Tento morální hazard se pak stal inherentním parametrem eurozóny: po přijetí neplnících zemí do eurozóny se jejich vůle k nápravě snižovala, rozšířil se zlovyk žití na dluh a překračování fiskálních kritérií a tím se tato jednotná měnová zóna stala velmi zranitelnou vzhledem k vnějším ekonomickým podmínkám. Pravidla regulující fiskální politiku členských států včetně dohledu nad deficity jsou nutná z důvodu „celkového právního pojetí Hospodářské a měnové politiky, resp. Hospodářské a měnové unie, které je založeno jednak na dělených a decentralizovaných pravomocích a odpovědnostech za hospodářskou politiku mezi Unii a členskými státy, kde se navíc uplatňuje princip subsidiarity a

¹⁶ Např. belgická vláda provedla transakce mezi rozpočtem a penzijními fondy, francouzská vláda převzala přebytkové penzijní fondy, v Itálii byla zavedena zvláštní „proevropská“ daň, Řecko přiznalo účelové plnění fiskálních kritérií použitím jednorázových a neopakovatelných kroků.

jednak na nedílné a centralizované pravomoci a odpovědnosti unie za politiku měnovou, úrokovou a úvěrovou“.¹⁷

Pakt stability a růstu (*Stability and Growth Pact – SGP*) a **procedura nadměrného deficitu** (*Excessive Deficit Procedure – EDP*), které navazují na fiskální konvergenční kritéria, obsahují tři následující části:

- Rezoluci Evropské rady o Paktu stability a růstu, Amsterdam, 6/1997 (97/C 236/01)
- Nařízení Rady (ES) č.1466/97, 7/1997 o posílení dohledu nad stavy rozpočtů, nad hospodářskými politikami a o posílení koordinace hospodářských politik
- Nařízení rady (ES) č. 1467/97, 7/1997 o urychlení a vyjasnění postupu při nadměrném schodku.

Smyslem dodržování Paktu stability a růstu je zabránit vzniku nadměrných deficitů státních a veřejných rozpočtů členských zemí EMU a eliminovat problém „černých pasažérů“, tj. zemí, které by využívaly krátkodobé výhody deficitního financování a zároveň stabilní jednotné měny. Hlavním preventivním opatřením jsou tzv. **střednědobé fiskální cíle** (*Medium Term Objective*), jejichž dosažení by mělo zajistit střednědobou dostatečnou bezpečnostní rezervu země vůči překročení referenčních hodnot. Obsahem uvedeného paktu je také přijetí tzv. dohlížecí procedury, která má preventivní účinek s cílem nedopustit deficit veřejných financí větší než je stanovená maximální hranice. V letech 1999 –2004 bylo rozpočtové pravidlo stanovené Paktem stability a růstu překročeno v 11 případech, z toho třemi zeměmi v průběhu tří let. Fakt, že žádná země nebyla potrestána, zpochybnil smysl původní podoby Paktu stability a růstu. Nízká ochota členů eurozóny k fiskální odpovědnosti a značná dávka tolerance vůči jejich nedisciplinovanosti vyústila do **revize Paktu stability a růstu** v červnu 2005. Nové předpisy se zaměřily především na preventivní a represivní působení Paktu. Celkově došlo k flexibilnějšímu pojetí Paktu stability a růstu, které státům poskytovalo ještě větší volnost při sestavování rozpočtů a prodlužovalo navíc procesní lhůty, které poskytovaly zemím delší čas k ospravedlnění nadměrných schodků. Do reformy Paktu se nepodařilo prosadit nezávislý dohled na dodržování fiskální disciplíny jednotlivých zemí. I po úpravách Paktu tak zůstalo hlavní podmínkou úspěšného fungování fiskální koordinace „zvýšení politické odpovědnosti na národní úrovni“.

Kromě splnění maastrichtských kritérií je nutné i jisté sladění vnitrostátních právních předpisů každého z členských států s „acquis“, včetně statutů jejich národních centrálních bank se statutem ESCB a ECB. Samozřejmou podmínkou vstupu do EMU je členství v Evropské unii.

¹⁷ TOMÁŠEK, Michal *Evropské měnové právo, 2. aktualizované a doplněné vydání*, C.H.Beck, Praha, 2007, ISBN 978-80-7179-940-5.